

ЧУРАПЧЫ
ОРОЙУОНУН
КАРЫАТА

№ 92 (7477) ♦ 1993 жыл. Атырдык мыйы 5 күн. Чэппизер ♦ Сыныкта 1 солкубай 50 харчы.

ОТТОБХУН — 93

С. МАКСИМОВА.
«Борок» совхоз урунку
директора Валерий Кова-
лев иккис сылын фермер-
дир.
(РИТА—ССТА).

тaмгьытaрa. Итuнuнuккэ от убабaнa, нaмьaбaдa күнэйдэбэ.

Билuнгuн хaлaаbьхcтьбa 9 звенонан оттуур. Кырaтa 2000 тоннaнa бaлaмнuнuр бьзыаннaах хaлaаbьхcтьбa нун бүтүн 273 тоннa кэбuнuлэnnэ. Итu, cуушьуnэu, дoйдy cuрuгэр. Ону тэнэ оройуон тас өртүгэр оттотор. Ол курдук, Хaлaлaс оройуонун Улaхaн Аaнuгэр Б. С. Сuнцeн звенотa (10 кuнuлээх) 125 тоннa бьлaаnnaах үлэлuнuр. Нөмүгүгү Н. Н. Дьлчuнoвcкaя 8 кuнuлээх звенотa 350 тоннa cурoдaхтaах cырaлaхaр. Мэng-Хaлaлaснa уоннa Ууc-Мaйaдa туhаaннaаbьнaн 7 уоннa 16 отчуттaах Д. Д. Пeрuянкoв итuнuнэ С. Е. Оконешников звенoлaрa cылдыaллaр. Оттон Дьoкууcкaя эгэр Д. Д. Пeрuянкoв 6 кuнuлээх 50 тоннa бьлaаnnaах уоннa Кэngкэмэз М. Е. Мaкcuмoв 12 кuнuлээх 25 тоннa бьлaаnnaах звенoлaрa бapтaлaатылaр.

«CO» кoрп.

даах 12 киһилээх элснота 250 тонна быдааннаах аттамыта. Бэртэрэ «Манан» хаһаайыстыба сиргэр Н. Т. Решетников биэр тракторы көмөлөһүүнэрэн 15 киһинэн үлэлиир. Быдааннара—120 тонна.

Бөтөрүн мурдук, урукку сорхоз биэр отделение колугар элбэх элснотаска сылдыар. Нөһөн оттооччулар эбии телэбүрдөрө, хамнастарын аахсыта дойду кизинэригээр көбүччү. Үлэ дьонун ол интэрисстиир.

Н. ТРОФИМОВА.

ра уонсай болдомто кинигэр турар чинчилээх. Ол да иһин нэһиллээх дьаһалтата, сельсовет депутаттара оттоохун хаамыһын биһирдэн олбурунан сымдаан билсистиһэр. Ол түмүгүнэн анал тэтэрээт үлэстэннэр буолла. Оһуо ким тебэ оттооммута уоннуу доно-доно учуоттанан иһиээ.

Манньык дьаһал нэһиллэн оттоохун хартыыкстын ордук төлөрү көрдөрөр кыады биэриээ.

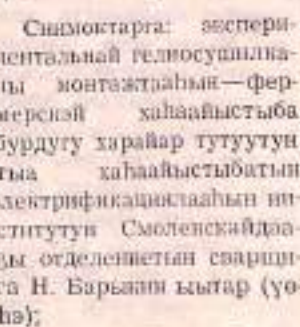
С. МАКСИМОВА.

«Борок» совхоз урунку
директора Валерий Кона-
лев иккис сылын фермер-
дир.
(РНТА—ССТА).

инженер — үөрэхтээхтэр.
Өсөө икки механизатор
баар. Техниканы бары
үлээтэллэр.

Фермердэр саас туорах
таах культурадары кыс
гас болдьохко ысыгытара,
хортуунууы дабаны кэм
гар-олордубуттара.

Хайааһынар быгатын
олохсубан илээлэр. Үүтү
эти оһорон атыллыаалар.
Онуоха Смоленскайга

БЕРИНГ СИЛБЭНИТИН АННЫНАН ТОННЕЛЬ—XXI ҮЙЭ УНИКАЛЬНОЙ БЫРАЙЫАГА

«Тымныл сэрин» бүтүүтэ Беринг силбэниитин аннынан олоһуудан Американы уонна Азияны холбохтоох тымнэр суол тоннеллэн тутуу боппурһулар хаттаан өртүйэр кыагы үөскэттэ. Билигин, Ла-Манш силбэниитин аннынаады тоннеллэн салаллыт кэмнэр, бу транспортнай бырайыак киһи аймах историтыгар саамай сүдүнэн бучулуога.

Евразия уонна Америка континентарын Беринг силбэниитин аннынаады тоннеллэн холбоуу идеяны аан бастаан өссө билигин үйэбит сагаланытыгар Париж инженерэ Л. де Лобель салайааччылаах специалисттар бөлөхтөрө техническэй таһымна тирдэбитэ. Ити бада саада билигин, XXI үйэбэ эрэ кэлэн олоххо илэрэр кыахтаах.

АХШ-ка норуоттар икки ардыларынаады «Трансконтиненталь» консорциум үлэллэр. Онно академик П. Мелликов уонна Россия инженерий акадэмиитын чилиэн-корреспондент В. Разбегин салайааччылардаах Россияга иккисилбэниитин аннынаады тоннеллэн салаллыт кэмнэр, бу транспортнай артерия Саха Республикатыгар таһаады тирдэни проблематын быһаарыа, киһи сайдыытын түргэтэтиэ этэ.

Иккисе участан Дьокуускайтан Магадан диэки 1000-тан тахса километр уһуннаахтык тардылаахтаах. Манна, сүмүүннэ, кытаанах бүрүөһүннэх шоссё олоһулуна. Өскөтүн тымнэр суолу ити суолу батыһынары огордоххо, үлэ судургутубуо уонна бэйэбэ турар сыаната чэппэ этэ. Бу оройуон сиртэн хостонор байыландалай, ол эрэри ситэ үөрэттэлэ илик.

Олоххо иллэрингэ аан дойдуга баар олох бүтүнүттэ учуоттаныада, быстахтык ыллаахха, Япония Хонсю уонна Хонгайдо аралларынан уу аннынан холбоуу уникальной тоннель.

Ол эрэри сага бырайыак уратытынан Чукотканы Уэлен тумуһунан Аляска кытылларынан холбоуу транспортнай проблеманы өссө да кыаһан быһаарбатыгар буолар. Россия да, Америка да кытылларыгар билигин тымнэр суол суох. Ону огоруу бырайыагы олус сүдү огорор. Россия хоту диэки барар магистраль Тынцаанан сагаланыахтаах. Киһи Дьокуускайга диэри 1000 км уһуннаах бастаан учаастага хайыы-үйэ бырайыактанан турар, бары наада буолар документацията баар. Бастаан 200 км тутулуна. Үлэ тэтими Россия ыарахан финансыга балаһыанньата атахтыр. Онон норуоттар икки ардыларынаады үбү үмүрү тардыы олус улахан суолтаны уонна тымнэр суол магистрала Дьокуускай утарытынан Ойуун уна биэрэгэр тиксиритин түргэтэтиэ этэ. Бу транспортнай артерия Саха Республикаһыгар таһаады тирдэни проблематын быһаарыа, киһи сайдыытын түргэтэтиэ этэ.

Иккисе участан Дьокуускайтан Магадан диэки 1000-тан тахса километр уһуннаахтык тардылаахтаах. Манна, сүмүүннэ, кытаанах бүрүөһүннэх шоссё олоһулуна. Өскөтүн тымнэр суолу ити суолу батыһынары огордоххо, үлэ судургутубуо уонна бэйэбэ турар сыаната чэппэ этэ. Бу оройуон сиртэн хостонор байыландалай, ол эрэри ситэ үөрэттэлэ илик.

Онон норуоттар икки ардыларынаады үбү үмүрү тардыы олус улахан суолтаны уонна тымнэр суол магистрала Дьокуускай утарытынан Ойуун уна биэрэгэр тиксиритин түргэтэтиэ этэ. Бу транспортнай артерия Саха Республикаһыгар таһаады тирдэни проблематын быһаарыа, киһи сайдыытын түргэтэтиэ этэ.

баар. Амадыр норуот таһаар уонна Кириэс хомотугар.

Америка кытыллар эмиэ элбэх сир баайдаах. Итин сүөһү улаханник олохсуяа илик сирдэри баһылаахха наада.

Бырайыак бүтүүнүн суумата быһа холоон 50 миллиард долларга тэҥнэһэр. Тэҥнэһил курдук элэххэ, АХШ, Европа, Канада уонна Япония бииргэ кытыһан огорор «Фридом» орбитальной станцияларын биир варинан 70 миллиард долларынан сыһаналар. Онон трансконтинентальной суолу тутуу норуоттар икки ардыларынаады холбоуу кыаһын иһинан буолуон сөп. Суолта-һиһа суох, ирбэт тоҥ сиринэн тутууну кытыллар оһыта Россияга баар. Трасса аһаахтаах сиринэн өрүс элбэх, таас чохтоох сирдэр эмиэ бааллар, онон инфраструктураны үөскэтэргэ наада буолар олус суолталаах энергетическэй проблеманы быһаарыа эмиэ кыаһыада.

Суол Россияга эрэ буолбакка, АХШ-ка, Канадага эмиэ ураты суолтаныада. Киһи ити дойдулары Кытайы, Монголию, Кореяны, Японияны, Индонезияны кытта тымнэр суолунан быһа холбоуо. Киһи уонна Согуруу Азияда, Ближний уонна Средний Востока тахсар кыаһы үөскэтэргэ.

Калин магистраль үрдүн лэтирээһиннэх вариант быһылытынан Дьокуускайтан Игаркага, Норильскайга, Сургутка диэри салгыы барыа сөп. Салехард оройуонугар киһи Европа тымнэр суолларын ситимин кытта холбоуо. Ити олус иккэ территорияны баһылыр, таһаады таһыага сезонтан тутулуктааныны уһулар кыаһы үөскэтэргэ, оттон Европага Америкага быһа тахсар суолу арыһада.

Сабадалыыр суоттааһынар көрдөрөлөрүнөн, диер Россия инженерий академиятын президеи В. Гусев, АХШ Тихэй океанынаады кытылларыттан таһаады холбоуу. Бомбейга тымнэр суолунан тирдэрин, муоранан иллэрдэбэр 1,5 төгүл чэппэ буолуога. Евразияны Американы кытта холбоуура киһи аймах сүүнэ чааһа интаристээх, ол бары ыарахаттары аахсыбакка сүдү бырайыак олоххо иллэриллэригэр эрси үөскэтэр.

Борис КОНОВАЛОВ.

(«Известия» хайыат 1993 снл, от ийын 17 күнүлээди нүмэригэр).

Сайын. Бары үлэбэ

Курскай уобалас. Дэрнэбинэбэ сайын—сыла-тата суох үлэ кэмэ. Кырдыаастыын эдэрдин сарсыардаттан кизээтэ дүрү бары үлэбэ—киһи хонууга, киһи обурууска. Кыһын кизээтинэ эрэ уоскулан буолуо.

Снимокка: Большесолдатская оройуон Любостань салинэһитигэр М. В. Гнездилова да соло булбат—козаларын итэр. Ол эргичи туһа—түү даһаны, үүт даһаны ыһаллар.

(РИТА—ССТА).

ОБОНУ ОСКУОЛАБА КИИРИИГЭ БЭЛЭМНЭЭНИН

ПСИХОЛОГ
СҮБЭТЭ

Оскуолаба үөрэни олохтон элбэх сатабылы, дьоруу дьулуруу эрэйэр. Өскөтүн оҕо ситэ-хото бэлэм суох оскуолаба киир-дэниэ, үөрэни ыһыта харгыстанар. Оттон үөрэ-дэр мөлхөт оҕо, бары билииттэ курдук, учууталлардан даһаны, төрөһүт-тэригэр даһаны элбэхтик мөгүлүлэр, сэмэлэнэр, бииргэ үөрэнэр оҕолорун киһиэхэ сыһыаннара эмиэ уратылаах. Ити барыта оҕо бэйэтин кыаһар эрэм-мэт буолуутугар, советох-судуутугар, учууталларга да, төрөһүт-тэригэр да сыһыана мөлхөһүгүгэр тир-дэр. Киһи быһыытынан майгыта-сигилигэ алды-нар. Оскуолаба барартан аһаастык аккаастанар, дьүбэ үлэни толорортон куотунар, наар оонньууну-нэру эрэ экирэтэргэ өйө-санаага охсулар. Үөрэнэ бардына да түргэник сыһайар, захайытыта суох буолар, уруонка м-интир, айдаарар, ы-раттан кыаһыдыр, түү-нү уһукта-уһукта утуйар, аһаастаах аһаабат, элбэхтэ мөлдөр. Ардыгар сагара-ра кыһыллан кыһылдан, түүнүн тэллэххэ тахсан киириин эмиэ сөп. Оҕо оскуолаба м-хал, ой-са-лаа өртүнэн бөлөмө суох кииринин содууларын өс-сө да элбэи ааһаахха сөп.

Онон төрөһүттар оҕону оскуолаба киирингэ анаан-минээн бэлэмнэх тустаах-тар. Ол ирдэбиллэр оҕо оскуолаба киирин туюкха үөрэнэхтээгинтэн ситтэ-рэн тахсаллар. Оскуола киирилэри, сүрүннээн, а-дарага, суруйарга, кэ-сиргэ, суоттуурга үөрэтэр. Онон оҕо ити үөрүйэхтэри баһылырга тустаах фун-кциональной өртүтэрэ сай-дыбыт буолуохтаахтар.

Олорго кылаастык тох-туур буоллаахха манна-лар. Бастаанытынан, аһаарга үөрэнэр туһуттан оҕо көр-бүт буукубаларын, ити-бит дордооннорун өйүгэр хатыахтаах, атыннык эт-тэххэ истэр уонна көрөн өйдүүр дьоруудара сайын-нарылаахтаах. Дордоон-нор хоһулаһыларын өй-дөөн, арааран истэр, ты-лын саппааһа байы бу-луохтаах.

Суоттуурга аһаарда а-саны били эрэ кэрэгэй. Маннаах оҕо кэпсэни эй-

дөөн истэр, сүрүн геройун-ким, туюк туһунан суруу-лубутун чопчу ыйар, си-тимнээн кэпсир, ыйы-тымыларга толору эппиэт-тиң, быстах кэпсэни бө-йөтэ ситгыр, түмүк он-горор, ырытар дьоруудара сайыннарылаахтаахтар. Ити киһиэхэ аһаан холо-бурдарын, задачалар ис хоһооннорун үчүгэйдик өй-дүүрүгэр кыаһы үөскэтэр.

Суруйар дьоруу са-йыннарыага тарбагы хам-сатар араас былчыгыры сайыннарыахха наада. Өс-көтүн оҕо уруучуканы, хараадаһы сөптөөхтүк тутан хамсатар, харах кө-рүүтүнэн буукубалар, араас сурааһынар кэ-мэйдэрин тутуһар буолла-дына, суруйарыгар эрэй-дэмнэт. Итигэр сайынна-рар ниниттэн төрөһүт-тэргэ маннак сүбэлэри туһанаргытыгар баарыбыт.

Тыл саппааһын байы-тыта оҕо тылаана или-титтэн үлэлэһиэххэ. Киһи чаастарыттан — сирэйит-тан: харабыттан, муннун-тан, о. д. а. сагаланан дьэ-лиһнээри тэриллэри, нин-ти-хоһуоһу билиһиннэрэн, оҕо көрөр, өйдүүр эйгэти-к кэпсэтиэххэ. Кыра, сагар-бат да оҕо ону өйүгэр ха-таан, ыйыттаахха или-тин иһан биэрэр буолар. Оҕо истэригэр дордоонно-ру таба сагарарга кыһа-һыллыахтаах. Сордохтор кыра оҕону кытта кэпсэ-тэллэригэр тыллары араас-таан миннитэн дордоон-нору атыннык сагарал-лар, оҕо ону өйүгэр ха-таан хаалан бараң, эмиэ төрөһүтүн курдук сыһа сагарар.

Оҕо тылын-өһүн сайын-нарыага саамай табыас-таах кэмнэн 2,5—4 са-һа буолар. Бу кэмгэ ити-ли элбэи ыйыталаһар, туһулаһар, ону-маны би-ла-коро сатыыр. Бу кэм-гэ киһи түргэник ыһы-нар. Ону баара сорох тө-рөһүтүгэр оҕо ыйытала-сына, хал буолбут ааты-ран, киир хайыһаллар, со-рохтор өссө мөһөн турал-лар, ол онугар телеви-зо-ры өрө мөһөөн чычы-лыһааһа да көрөллөр.

Бу кэмгэ оҕо элбэх ос-туоруйаны кэпсир, араас оонньуулары үөрэтэр ки-

ни толкуйдааһына да сай-дарыгар, тылын саппааһа да элбигиргэр улахан туһалаах. Көһөрү тылы-нан кэпсирдээһэр хар-тыһаны көрдөрө-көрдөрө быһаарар оҕо ордун тий-имтиэ. Маннаах барыты-гар оҕону салгыһат, сы-лаһат курдук үлэлэһи-хэ наада.

Көрөн өйдөөһүнү са-йыннарыага да араас ыһ-малар элбэхтэр. Холобур, оҕо оонньуурдарыттан биир уонча араас устуука-ны остуолга талгатаң ба-ран, ыратык көрдөрө тү-һөт, сабан кэбиһиллэр, уонна оҕоттон ханан хай-дах быһыылаах, өһөөх оонньуур сытарын ыйы-тыллар, таба тааһыттан таһааран иһиллэр. Ити-ник хартыһынанан эмиэ оонньотуохха сөп.

Аһаар-суоттуур хайы-саны сайыннарыага ти-кигэ ойуутун, киһини ту-һаныахха. Тулаһыр эйгэ уратыларын билигин ко-рөргө үөрэтэххэ, холо-бур, массына хас көлө-һөлээгин, ыһахтан хайата улаханни эйгин туһунан судургу ыйытымыларга оҕо үөр-өкөтө эспиттигэ. Ити-ник кэпсэтэ сыдыы ки-һини сайыннаар, салгы-пат.

Оттон тарбах былчыг-нарын сайыннаарга оҕо уруһуйдуу, пластилинан, туойунан араас фигурал-ры сыбаан огоро үөр-нэра туһалыыр. Быа ха-тан баайара, төгүрүк овуу-ну кытыһыһыан туора-маары барбаһа кырыба-ра, хабылыһыһа, хаа-мыскалыһа эмиэ кө-дүүстөөх.

Или тарбаһын былчыг-нара сайдыта аһаарда оҕо үчүгэйдик-суруйары-гар, хамсаныта чуолкай буоларыгар эрэ көмөлө-сөт—тарбах былчыһнара оҕо мэйинтэн, сагарар дьоруун сайыннарыага кытта туһалыһаллар. Тар-бахтарын былчыһнара сай-дыбыт оҕо түргэник, чуолкайды сагарар бу-олар.

Ити сүбэлэри хас биир-дин төрөһүт бэйэте өссө сайыннара, байыта наада.

В. МИХАИЛОВ,
Сунтаар оройуоннаа-бы норуот үөрэһирит-тин управлениитын пси-холога.

БААҢЫНАН ХАБАРЫСТЫГАТА

Снимок: урукы мінердэр Г. М. Сорокин, В. Ф. Гуляев, Г. Ф. Чников, В. И. Черных, А. С. Ишков, Ю. Н. Анненков уонна В. М. Зикеев.

